5. Лєпіхова Л. А. Механізми життєвих домагань у системі цілеутворення особистості/ Л.А.Лєпіхова // Наукові статті із соціальної та політичної психології. Випуск 10 (13). – К., 2005. – С.105.
6. Маркова А. К. Формирование мотивации учения/ А.К.Маркова, Т.А.Матис, А.Б.Орлов. – М.: Просвещение, 1990. – С. 29-76.

The article is devoted to the problem of increasing teenagers' level of aspirations in an educational process and suggests the ways of solving it. The methods of increasing pupils' cognitive interest are offered as one of the means which influence on motivation of studies and pupils' level of aspirations.The article gives teachers some recommendations for improving the educational process and overcoming the difficulties which appear while working with teenagers and which usage at the lessons of modern school promotes active creative personality with an adequate high level of aspirations.

Keywords: level of aspirations, motives, cognitive interest, educational process.

Отримано: 4.02.2012 р.

УДК 159.947.5

А.М.Лазько

Феномен перфекціонізму: теоретичний аналіз проблем і тенденцій дослідження

У статті головну увагу присвячено огляду зарубіжних та вітчизняних теоретичних та емпіричних досліджень природи перфекціонізму. Зроблено спробу проаналізувати витоки перфекціонізму, висвітлити різні підходи до його визначення, структури, типів та форм. Зосереджено увагу на сучасному стані розробленості зазначеної проблеми. Автор дотримується тенденції розглядати перфекціонізм як складний багатомірний особистісний конструкт, який інтерпретується як прагнення до досконалості (встановлення особистістю високих особистісних стандартів у різних сферах життєдіяльності) та включає низку когнітивних й інтерперсональних параметрів.

Ключові слова: перфекціонізм, концепція перфекціонізму, тип перфекціонізму, високі особистісні стандарти.

© А.М.Лазько

В статье главное внимание уделено обзору зарубежных и отечественных теоретических и эмпирических исследований природы перфекционизма. Сделана попытка проанализировать истоки перфекционизма, осветить различные подходы к его определению, структуре, типам и формам. Сосредоточено внимание на современном состоянии разработанности указанной проблемы. Автор придерживается тенденции рассматривать перфекционизм как сложный многомерный личностный конструкт, который интерпритируется как стремление к совершенству (установление личностью высоких личностных стандартов в различных сферах жизнедеятельности) и включает ряд когнитивных и интерперсональных параметров.

Ключевые слова: перфекционизм, концепция перфекционизма, тип перфекционизма, высокие личностные стандарты

Актуальність проблеми. Значний інтерес до проблеми перфекціонізму у світовій та вітчизняній психології обумовлений низкою соціально-культурних, морально-етичних та клінічних чинників. Зокрема, особливої актуальності це явище набуває у зв'язку з "нарцисизацією" культури епохи постмодернізму "з властивим їй зловживанням сучасними технологіями задоволення потреб, хаотичною і надмірно мінливою суспільно-продукованою системою норм і цінностей" [8, с. 3]. Пропаганда культу досконалості, краси, успіху й сили у всіх аспектах життєдіяльності людини створює ілюзорне уявлення про її всемогутність, про здатність людини до абсолютного контролю над своїм життям у всіх його проявах, про можливість відповідати у всьому надвисоким стандартам. Значимість вивчення перфекціонізму (його різних форм) зумовлена наявністю достовірних емпіричних даних про його двовекторну спрямованість: конструктивну роль у саморозвитку і самовдосконаленні особистості та деструктивну роль у виникненні широкого кола психічних та поведінкових розладів.

Аналіз останніх досліджень. Проблема перфекціонізму спочатку стала цариною наукових пошуків для зарубіжних дослідників (Дж.Ешбі, Д.Бернс, С.Блатт, К.Отто, Р.Слені, Дж.Стоєбер, С.Інгрем, Г.Флетт, Р.Фрост, Д.Хамачек, М. Холлендер, П.Хьюітт). Згодом вона знайшла своє вираження у роботах російських науковців (Н.Гаранян, І.Грачова, С.Єніколопов, Є.Соколова, П.Циганкова, А.Холмогорова, Т.Юдеєва, В.Ясная) та українських дослідників (І.Гуляс, Л.Данилевич, О.Лоза, Г.Чепурна).

Мета статті: здійснити огляд зарубіжних і вітчизняних теоретичних та емпіричних досліджень природи перфекціонізму, висвітлити різні підходи до його визначення, структури, типів та форм.

Перфекціонізм – складне та неоднозначно трактоване психологічне явище. У широкому розумінні перфекціонізм (від англ. perfection – досконалість) – це прагнення особистості до досконалості в усіх сферах своєї життєдіяльності. Будуючи синонімічний ряд до поняття "перфекціонізм", можна запропонувати такі його означники: "досконалий", "довершений", "бездоганний", "ідеальний", "неперевершений", "взірцевий", "викінчений" тощо.

Результати аналізу літератури з питань, пов'язаних з проблематикою дослідження, дозволяють стверджувати, що проблема перфекціонізму не нова. Вона еволюціонувала від найдавнішої філософської ідеї гармонії душі та тіла в їхній самодостатній досконалості (концепція ідеалу виховання у Давній Греції) до сучасного розуміння перфекціонізму як складного багатомірного різновекторного психологічного конструкту, який при неадаптивному функціонуванні може бути розцінений як один із видів сучасної "культурної патології", "набуваючи при нарцисичній та пограничній особистісній організації характеру манії, залежності від недосяжного ідеалу, пронизуючи деструктивністю всі сфери життєдіяльності людини" [13, с. 3].

Звертаючись до аналізу проблеми перфекціонізму, важливо відмітити, що імпліцитно ідеї перфекціонізму розкриваються у теоріях особистості З.Фройда, А.Адлера, К.Хорні через поняття "Его-ідеалу", "прагнення до переваги", "ідеалізованого образу Я".

З. Фройд, однією з підсистем Супер-его визначив Его-ідеал, який веде до встановлення індивідумом високих стандартів [12, с. 115]. Его-ідеал, як відносно незалежне внутрішньо-психічне утворення служить для "Я" точкою відліку при оцінці своїх реальних досягнень, є заохочувальним аспектом Супер-его. Його виникнення, на думку З.Фройда, пов'язане з нарцисизмом: "Те, що людина ставить перед собою як ідеал, є лише заміна втраченого нарцисизму його дитинства, коли він бачив ідеал в собі самому"[12]. Цей нарцисичний стан, який уподібнюється З.Фройдом до марення величі, дитина долає, передусім, під впливом батьківської критики.

У працях А. Адлера рушійною силою особистості є існування єдиного динамічного принципу ("фундаментального закону людського життя"), що лежить в основі людської активності – прагнення до переваги ("щось, без чого життя людини неможливо уявити"). Це "великий рух вгору", "велика потреба піднятися від мінуса до плюса, від недосконалості до досконалості та від нездатності до здатності сміливо зустрічати віч-на-віч життєві проблеми розвинута у всіх людей [12, с. 170].

К.Хорні, розробляючи поняття "базисна тривога", визначила, що однією із можливих стратегій поведінки дитини в умовах розвитку почуття ізоляції та безпорадності може стати розвиток нереалістично ідеалізованого образу самого себе, викривленого образу "Я", із якого виключена правда про самого себе, що не задовольняє людину. Визначаючи "невротичні" потреби (джерела внутрішніх конфліктів) як наслідок особистісної динаміки конкретних стратегій, дослідник серед низки перелічених називає невротичну потребу в любові, схваленні, значимості, в досконалості та бездоганності, невротичне прагнення до особистісних досягнень, потребу в тому, щоб бути об'єктом захоплення [10, с. 136]. Таким чином, створення ідеального образу породжує не тільки погоню за славою, але й феномен, який К.Хорні називає "гординею". Гординя примушує нас висувати невротичні вимоги до світу та оточуючих. Якщо світ відмовляється поважати невротичні вимоги, або сам, одержимий гординею, не живе чимось "як треба", він ототожнює себе з презирливим власним "Я" і відчуває ненависть до себе. Невротичні вимоги "переповнені очікуванням дива". "Потрібно" – є продуктом ідеального образу. Потрібно любити всіх. Потрібно ніколи не помилятися. Потрібно зі всього виходити переможцем... [12]. За К. Хорні, ідеали заряджають енергією, вони породжують бажання наблизитися до них, дають силу для росту та розвитку. У той же час ідеалізований образ позбавляє сил і може призводити до невротичного ступору, неможливості що-небудь робити, він є беззаперечною перешкодою росту, оскільки або заперечує недоліки, або засуджує їх. На думку К.Хорні, істинні ідеали ведуть до скромності, а ідеалізований образ – до зарозумілості [11].

Транспонування зазначених ідеї З.Фройда, А.Адлера та К.Хорні на сучасне розуміння проблем перфекціонізму показує, що вони знайшли своє вираження у типах перфекціонізму (функціональний перфекціонізм – компенсація почуття неповноцінності через розвиток вмінь, навичок, соціальної компетенції; невротичний перфекціонізм – ригідні невротичні ідеали, викривлений нереалістичний ідеалізований образ Я).

Проблема власне перфекціонізму стала предметом психологічних пошуків європейських та американських вчених починаючи з 60-70-х років XX століття. Водночас, нині немає єдиного підходу до визначення цього складного психологічного явища. На наш погляд, серед низки трактувань, багатогранність цього феномену розкривають такі визначення перфекціонізму:

- загострене прагнення до досконалості, яка може стосуватися як власної особи (і в цьому випадку виливається у нескінченне

культивування всіляких достоїнств), так і результатів будь-якої діяльності [9];

– поведінка, що є функцією позитивного підкріплення та включає готовність взаємодіяти зі стимулами [14];
– повсякденна практика пред'явлення до себе вимог більш високої якості діяльності, ніж того вимагають обставини [3];
– інтегральна стильова характеристика психічної діяльності особистості, яка відносно стабільно проявляється у системних характеристиках психічної діяльності, структурі особистісної організації суб'єкта і є одним із чинників розвитку тривожних і депресивних розладів [8];
– особистісний чинник "перфекціонізм" є складним психологічним конструктом, який поєднує надмірно високі стандарти очікуваних результатів діяльності та домагання, порушення соціальних когніцій (приписування оточуючим людям надвисоких очікувань), персоналізацію, пов'язану із постійним порівнянням себе з оточуючими, поляризоване мислення за бінарним принципом оцінки результатів діяльності та її планування ("все або нічого"), відбір негативної інформації про результати своєї діяльності [1].

Аналізуючи визначення можемо стверджувати, що перфекціонізм у початковому розумінні розглядається як одномірне психологічне явище з єдиним параметром у вигляді "встановлення надмірно високих стандартів виконання діяльності". Однак у результаті емпіричного більш глибокого вивчення дослідники розкривають його як багатомірний особистісний конструкт, одні параметри якого пов'язані з конструктивним прагненням особистості до досконалості (нормальним адаптивним функціонуванням), а інші – з патологічним прагненням до довершеності, що може провокувати розлади афективного спектра, знижувати продуктивність діяльності (дезадаптивне функціонування).

Подані у психологічній літературі розробки проблеми демонструють різні підходи дослідників до визначення типів, форм та структури перфекціонізму.

Зокрема, концепція Р.Фроста базується на шести параметрах перфекціонізму: 1) "особистісні стандарти" (схильність висувати надвисокі стандарти у поєднанні з надмірною важливістю відповідати цим стандартам, що породжує коливання самооцінки й хронічну невдоволеність діяльністю); 2) "заклопотаність помилками" (негативна реакція на помилки, схильність вбачати у помилці невдачу); 3) "сумніви у власних діях" (перманентні сумніви щодо якості виконання дій); 4) "батьківські очікування" (сприй-

няття батьків такими, які мають дуже високі очікування); 5) "батьківська критика" (сприйняття батьків такими, що надмірно критикують); 6) "організованість" (відображення важливості порядку й організованості) [7].

У концепції канадських вчених Г.Флетта, П.Хьюітта за основу взято об'єктну спрямованість перфекціонізму. Вони описали багатомірну структуру цього конструкту через такі параметри: "Я-адресований", "адресований до інших", "адресований світу", "соціально приписуваний" [1, с. 13]. Зокрема, Я-адресований перфекціонізм (орієнтований на себе) – "широкий особистісний стиль, у якому співіснують афективні, поведінкові та мотиваційні компоненти". Включає виснажливо високі стандарти, постійне самооцінювання та цензурування власної поведінки, а також мотив прагнення до досконалості, який варіює за інтенсивністю у різних людей. Перфекціонізм, адресований до інших людей, – "переконання і очікування щодо здібностей інших людей" – передбачає нереалістичні стандарти для значущих людей із близького оточення, очікування людської досконалості та постійне оцінювання інших [3]. Автори вважають, що він породжує часті звинувачення на адресу інших людей, дефіцит довіри та відчуття ворожості у ставленні до інших. Соціально приписуваний перфекціонізм "відображає потребу відповідати стандартам та очікуванням значущих інших". Цей параметр перфекціонізму відображає суб'єктивне переконання у тому, що інші люди нереалістичні у своїх очікуваннях, схильні дуже строго оцінювати і чинити тиск на індивіда з метою змусити бути досконалим. Поряд із цим індивід переконаний у власній нездатності догодити іншим. Варто зазначити, що перфекціонізм, адресований до світу в цілому ("переконаність в тому, що у світі все має бути точно, акуратно, правильно, причому всі людські та загальносвітові проблеми повинні отримувати правильне і своєчасне вирішення"), як параметр не включений до остаточного варіанту опитувальника MPS, адже не був підтверджений емпірично [3, с. 3].

Вченими на основі результатів досліджень описуються як позитивні, так і негативні прояви перфекціонізму. Зокрема, виділяють діаметрально протилежні його типи: нормальний ("здоровий") і "патологічний" ("невротичний") (Д.Хамачек), "адаптивний" та "неадаптивний" (Р.Слені, Дж.Ешбі), "пасивний" та "активний" (К.Адкінс), "функціональний" та "дисфункціональний" (Л. Данилевич).

Д.Хамачек вперше віддиференціював "здоровий" та "невротичний" перфекціонізм. На думку автора, "здорові" перфекціоністи здатні відчувати глибоке задоволення від виконання завдання,

підвищувати самооцінку на основі досягнень; при виконанні роботи враховують і власні ресурси, і обмеження; керуються надією на успіх, можуть відчувати легкий ступінь схвильованості та азарт; легко залучаються до активності; концентрують увагу на власних ресурсах і на думках про те, як зробити правильно. "Невротичні" перфекціоністи перманентно незадоволені зробленим (результат ніколи не видається достатнім); керуються лише вкрай високими очікуваннями від себе; діють під впливом страху невдачі, відчувають сильну тривогу, сором, провину; демонструють поведінку уникнення: концентрують увагу на власних недоліках і думках про те, як би уникнути помилки [3].

На думку Л.Данилевич, функціональний перфекціонізм поєднує високі стандарти (його показники: високі особисті стандарти результативності власної діяльності, своїх якостей, здібностей та орієнтація на важкі цілі) та організованість (наявна організація та прагнення бути організованим); дисфункціональний – характеризується нетерпимим ставленням до помилок, тривожністю з приводу результатів діяльності, переживанням невідповідності між бажаною досконалістю та реальним станом справ, відстороненням від інших [6].

Аналіз перфекціонізму на загальному рівні дозволяє виділити позитивні явища нормального (функціонального) перфекціонізму: цінна особистісна риса, оскільки пов'язана з постановкою позитивних, соціально схвалюваних цілей [9]; перфекціонізм є результатом самоактуалізації суб'єктного потенціалу особистості у царині професійної діяльності (І.Гуляс); перфекціонізм – невід'ємна частина буття обдарованої людини [7]; перфекціонізм виявляє лідерські якості, високу працездатність, активність, мотивацію для досягнення мети, при цьому людина адекватно оцінює свої можливості та здібності, ставить реалістичні цілі (Д.Хамачек); перфекціонізм корелює з низкою позитивних характеристик, а саме: сумління, терплячість, задоволеність життям, академічні успіхи (Дж.Стоєбер, К. Отто).

Дисфункціональний (невротичний) перфекціонізм характеризується спектром своїх проявів, серед яких можливі: порушення самоідентичності, викривлення об'єктних репрезентацій, негативне, вороже ставлення до самого себе і до оточуючих людей, важкі емоційні переживання, порушення когнітивного функціонування та афективної регуляції [13]. А.Холмогорова, Н.Гаранян виділяють дві форми патологічного перфекціонізму: нарцисичну та обсесивно-компульсивну. Нарцисичний перфекціонізм визначається ними як домінування мотивації досягнення досконалості, одержання схвалення

і захоплення на шкоду усім іншим мотивам, перетворення досягнення та визнання на головний сенс життя. Головна ознака нарцисичного перфекціонізму – відсутність інтересу до змісту діяльності, патологічна фіксація на її результатах та на увазі до них з боку оточуючих. При менш складній формі перфекціонізму – обсессивно-компульсивній – ідеалізований образ Я не витісняє такою мірою усі інші мотиви та інтереси. Обсессивно-компульсивний перфекціоніст зацікавлений не лише у результаті, але й у самій діяльності; акцент на досягненні у нього пов'язаний з цінністю цієї діяльності, а не з однією лише нав'язливою потребою викликати захоплення [11].

Отже, нереалістично завищений характер цілей, ідеалів, стандартів може провокувати виникнення депресії, підвищеної тривожності, страху невдачі, нав'язливих сумнівів та побоювань, низької самооцінки, невдоволення собою, розчарування, порушення адаптації, повний відхід від соціально активної діяльності, виникнення проблем у комунікативних зв'язках та діяльності.

На підтвердження вищевказаного зазначимо, що нині є сучасні нечисленні вітчизняні клінічні дослідження, в яких обґрунтована невіддільність перфекціонізму від деструктивних проявів. Зокрема, у низці емпіричних досліджень встановлено взаємозв'язок між окремими параметрами перфекціонізму і конкретними формами психопатології (Н.Гаранян, 2010; В.Парамонова, 2011; Т.Юдеєва, 2007; П.Циганкова, 2012). Психологи відзначають патогенну роль надмірно високих стандартів і вимог особистості у розвитку емоційних розладів. Встановлено значимий зв'язок особистісного фактора "перфекціонізм" з депресивними та тривожними розладами.

У дисертаційному дослідженні перфекціонізму як особистісного фактора депресивних і тривожних порушень Т.Юдеєва дійшла висновку, що перфекціонізм – відносно стабільна риса хворих з депресивними розладами, яка може мати місце у структурі різних типів особистості (уникаючого, залежного, обсесивно-компульсивного, пасивно-агресивного, депресивного, параноїдного, шизоїдного і нарцисичного) [15, с. 4].

У дослідженні Н.Гаранян встановлено значимий зв'язок фактора "перфекціонізм" зі станами емоційної дезадаптації у популяційній вибірці (663 студенти ВНЗ з високою інтенсивністю навчальних навантажень): особи з високим рівнем перфекціонізму характеризуються достовірно більш високими показниками емоційної дезадаптації у вигляді симптомів депресії, суїцидальних думок, тривоги, екзаменаційної та соціальної тривожності, високого повсякденного стресу. У дослідженні встановлено значущі пози-

тивні кореляційні зв'язки між загальним показником перфекціонізму, окремими його параметрами та показниками емоційної дезадаптації. Когнітивний параметр перфекціонізму "селектування інформації про невдачі і помилки" може слугувати предиктором емоційної дезадаптації [1].

В дослідженні "Перфекціонізм при депресивних і тривожних розладах" В.Парамонова включає у феноменологію перфекціонізму, поряд із встановленням вкрай жорстких вимог та слідуванням нереалістично завищеним цілям, нестабільну самооцінку і спотворену соціальну перцепцію, прокрастинацію та уникнення досвіду невдач, які блокують будь-яку діяльність суб'єкта [8].

Разом із тим, у низці досліджень підтверджено позитивні сторони перфекціонізму. Зокрема, І.Грачова, вивчаючи рівень перфекціонізму та зміст ідеалів особистості підлітків, робить висновок, що "найбільш продумані, складні і диференційовані уявлення про ідеал у осіб з високим рівнем перфекціонізму ("перфекціоністів"). Найменш продумані, відрефлексовані уявлення про ідеал у досліджуваних із низьким рівнем перфекціонізму – вони описують ідеальні образи, що є більшою мірою результатами різного роду зовнішніх впливів, аніж результатами власних роздумів, самостійного пошуку зразка для наслідування [4]. І.Гуляс у дослідженні перфекціоністських настанов як чинника професійної готовності майбутніх практичних психологів розглядає перфекціонізм як готовність до самовдосконалення, самовиховання та розвитку професійних досягнень. Вона стверджує, що "перфекціоністські настанови розвиваються внаслідок закріплення мотивації досягнення як діалектичної єдності прагнень до афіліації та до влади на рівні стійкої особистісної риси (перфекціонізму), що проявляється у повсякчасній готовності прагнути до успіху і добиватися досконалості у значущих сферах діяльності" [5, с. 21]. Л.Данилевич у дисертаційному дослідженні перфекціонізму як особистісного чинника академічної обдарованості студентів засвідчує, що функціональний перфекціонізм прямо пов'язаний із проявом академічної обдарованості. "Найвищий рівень академічної обдарованості мають представники типу з функціональним перфекціонізмом, найнижчий – протилежного перфекціонізму (нонперфекціонізм); тип з дисфункціональним перфекціонізмом та тип без ознак перфекціонізму – нижчий за середній чи близький до середнього рівня академічної обдарованості" [6].

Висновки. Проведений огляд теоретичних та емпіричних досліджень з проблеми перфекціонізму дозволяє стверджувати, що на сьогодні відсутнє єдино вживане визначення перфекціонізму. Існують

різні підходи до окреслення структури названого явища: одні базуються на особистісній спрямованості перфекціонізму, другі – поряд з високими особистісними стандартами включають низку когнітивних та інтерперсональних параметрів, треті – містять потребнісно-мотиваційний, когнітивний, діяльнісний, соціальний та особистісний компоненти. Тому питання про конкретну психологічну структуру перфекціонізму залишається дискусійним. У дослідженнях визначаються позитивні та негативні аспекти досліджуваного конструкту. Ми вважаємо, що недоцільно обмежувати вивчення перфекціонізму лише рамками клінічного феномену (його патологічним проявами), варто цінувати перфекціонізм у його позитивних характеристиках, а саме: активно-позитивне прагнення до досягнень, високі особисті стандарти результативності власної діяльності, висока організованість та працездатність.

Список використаних джерел

1. Гаранян Н.Г. Перфекционизм и враждебность как личностные факторы психических растройств: автореф. дис. на соискание учен. степени доктора психол. наук : спец. 19.00.04 "Медицинская психология" / Н.Г. Гаранян. – Москва, 2011. – 42 с.
2. Гаранян Н.Г. Перфекционизм, депрессия и тревога / Н.Г. Гаранян, А.Б. Холмогорова, Т.Ю. Юдеева // Московский психотерапевтический журнал. – 2001. – № 4. – С. 18-49.
3. Гаранян Н.Г. Перфекционизм и психические расстройства (обзор зарубежных эмпирических исследований) / Н.Г. Гаранян // Современная терапия психических расстройств. – 2006. – № 1. – С. 31-41.
4. Грачева И. И. Уровень перфекционизма и содержание идеалов личности : автореф. дис. на соискание учен. степени канд. психол. наук : спец. 19.00.01 "Общая психология, история личности, история психологии" / И.И. Грачева. – Москва, 2006. – 25 с.
5. Гуляс І.А. Перфекціоністські настанови як чинник професійної готовності майбутніх практичних психологів : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. психол. наук : спец. 19.00.07 "Педагогічна та вікова психологія" / І.А. Гуляс. – Івано-Франківськ, 2007. – 21 с.
6. Данилевич Л. А. Перфекціонізм як особистісний чинник академічної обдарованості студентів : автореферат дис. на здобуття наук. ступеня канд. психол. наук : спец. 19.00.01 "Загальна психологія, історія психології" / Л. А. Данилевич. – К ., 2010. – 20 с.
7. Лоза О.О. Моделі перфекціонізму та методики його діагностики / О.О. Лоза // Вісник Дніпропетровського університету

економіки та права імені Альфреда Нобеля. – 2011. – № 1. – С.122-125. – (Серія "Педагогіка і психологія").
8. Парамонова В.В. Перфекционизм при тревожных и депрессивных расстройствах : автореф. дис. на соискание учен. степени канд. психол. наук : спец. 19.00.04 "Медицинская психология" / В.В. Парамонова. – Москва, 2011. – 25 с.
9. Степанов С.С. Популярная психологическая энциклопедия / С.С. Степанов. – М. : Изд-во "Эксмо", 2005. – 672 с.
10. Холл К.С. Теории личности / К.С.Холл, Г.Линдсей; [пер. с англ. И.Б.Гриншуп]. – М.: ЗАО Изд-во "ЭКСМО-ПРЕСС",1999. – 592 с. – (Серия "Мир психологии").
11. Холмогорова А.Б. Нарциссизм, перфекционизм и депрессия / А.Б. Холмогорова, Н.Г. Гаранян // Консультативная психология и психотерапия. – 2004. – № 1. – С.18-35.
12. Хьелл Л. Теории личности / Основные положення, исследования и применения / Л.Хьелл, Д. Зиглер . – СПб.: Питер-Пресс, 1997. – 608 с. – (Серия "Мастера психологии").
13. Цыганкова П.В. Перфекционный стиль личности пациентов с нарушением адаптации и суицидальным поведеним : автореф. дис. на соискание учен. степени канд. психол. наук : спец. 19.00.04 "Медицинская психология" / П.В. Цыганкова. – Москва, 2012. – 25 с.
14. Чепурна Г.Л. Перфекціонізм як чинник соціальної активності молоді / Г.Л. Чепурна // Вісник Чернігівського педагогічного університету. – 2009. – № 1. – С.112-125. – (Серія "Психологічні науки").
15. Юдеева Т.Ю. Перфекционизм как личностный фактор депрессивных и тревожных расстройств : автореф. дис. на соискание учен. степени канд. психол. наук: спец. 19.00.04 "Медицинская психология" / Т.Ю. Юдеева. – Москва, 2011. – 25 с.

In the article special attention is dedicated to reviews of foreign and native theoretical and empirical studies of perfectionism nature. An attempt is made to analyze the origins of perfectionism, to find out different approaches to its definition, structure, types and forms. The attention is concentrated on the present condition of the elaboration of the given problem. The author follows the trends to see perfectionism as a complex multidimensional personality construct, which is interpreted as an aspiration for ideal (individual establishment of high personal standards in different areas of life) and includes a number of cognitive and interpersonal parameters.

Keywords: perfectionism, the conception of perfectionism, the type of perfectionism, high personal standards.

Отримано: 11.02.2012 р.